

УДК 368.914:316.343.37(477)

ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМКИ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Загорєва О.Ю.

Таврійський державний агротехнологічний університет

Досліджено проблемні питання функціонування пенсійної системи. Визначено найважливіші проблеми, які існують в пенсійному забезпеченні України. Дана оцінка пенсійної системи України. Проаналізовано основні показники пенсійної системи. Запропоновано заходи щодо вдосконалення пенсійної системи України.

Ключові слова: соціальне страхування, пенсійне страхування, пенсійна система, пенсія, Пенсійний фонд, дефіцит бюджету.

Постановка проблеми. Рівень і стан діючої системи пенсійного забезпечення в Україні є однією з найважливіших соціально-економічних проблем. Політика соціально-економічного розвитку України спрямована на забезпечення стійкого підвищення рівня життя населення, вимагає поглиблення досліджень і розробки ефективних кроків щодо підвищення ефекту пенсійної реформи. Проте остаточного вигляду система соціального захисту ще не отримала і перебуває у процесі постійного реформування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні проблеми становлення та реформування пенсійної системи завжди були в центрі уваги відомих вчених. Теоретичні засади пенсійного забезпечення населення та його залежності від розвитку економіки ставали предметом досліджень української наукової думки, значний внесок у формування якої внесли С. Лаптевої, Е. Лібанової, Б. Надточія, М. Ріппи, І. Сироти, Сташкова, С. Юрія.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблеми реформування пенсійної системи в Україні виникли ні сьогодні і ні вчора і залишаються одними з пріоритетних, найбільш суперечливих, неоднозначних напрямків протягом останніх десятиліть. Це питання не одноразово розглядалося, хоча і зроблено деякі шаги у даному напрямку, проте, щоразу пенсійне реформування викликає резонанс у суспільстві: численні дискусії та критику. Реформування пенсійної системи в Україні носило ситуаційний і стабілізаційний характер та не було перспективним. Розмір пенсії залишається неадекватним потрудовим внескам застрахованих, тому і матеріальне забезпечення значної частини пенсіонерів в країні визнано низьким.

В зв'язку з цим постає нагальна проблема пошуку нових шляхів реформування пенсійної реформи для досягнення необхідного рівня пенсійних виплат і соціальних послуг наших громадян.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є обґрунтувати основні проблеми та напрямки реформування пенсійної системи України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пенсійне страхування є головним сегментом соціальної політики держави, а й одним з найважливіших елементів загальнодержавних фінансів. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що пенсійне забезпечення повинно розглядатися як пріоритетний напрямок соціальної політики України та є складовою матеріального забезпечення населення.

Можна виділити такі основні проблеми пенсійної системи України:

- доходи та видатки Пенсійного фонду України незбалансовані;
- незадовільний стан демографічної ситуації в Україні;
- низький рівень пенсій більшості осіб, які досягли пенсійного віку;
- високий розмір пенсійних внесків призводить до «тінізації» виплат працівникам але недостатній для покриття пенсійних видатків.

Розглянемо більше детально дані проблеми пенсійної системи України.

Аналіз динаміки ВВП, показників бюджету Пенсійного фонду за 2006–2015 рр. свідчить про те, що темпи зростання видатків Пенсійного фонду випереджають ріст ВВП та фонду оплати праці. Динаміка номінального ВВП, доходів і видатків Пенсійного фонду за 2006–2015 рр. наведена в табл. 1.

Згідно з даними табл. 1, видатки Пенсійного фонду за темпами зростання випереджали його власні доходи й приріст ВВП країни у цілому, що є негативним явищем і спричинило дефіцит бюджету Пенсійного фонду, який з 2006 по 2010 роки значно зростав, а вже в 2011-2014 став помітно зменшуватись, але з 2015 досяг рівня 31,8 млрд. грн.

У структурі доходів бюджету Пенсійного фонду частка власних коштів у 2008 році була більше на 3,4% порівняно з попереднім, а у 2009 році зменшилася на 2,1% відповідно. Це було спричинено фінансово-економічною кризою в Україні. Порівняльний аналіз обсягу доходів і видатків Пенсійного фонду за 2006–2015 роки свідчить про зростання диспропорцій між ними, що зумовлює дефіцит бюджету Пенсійного фонду України (рис. 1).

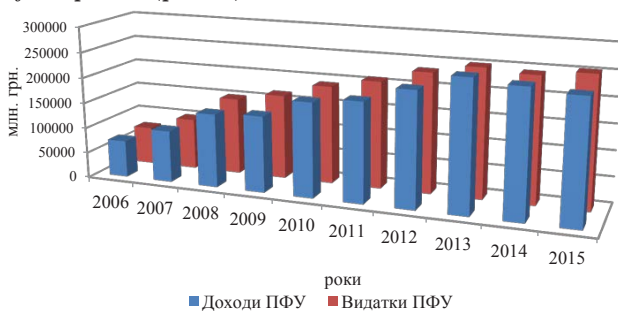

Рис. 1. Динаміка доходів і видатків Пенсійного фонду України у 2006–2015 рр.

Джерело: розроблено автором за даними [8; 9]

В кризові роки зростає, коли безробіття, процвітає «тіньова» економіка, Пенсійний фонд підтримує виплату пенсій на поточному рівні (індексує), що створює дефіцит, який фінансувався з державного бюджету. Однак потрібно врахувати, що такий дефіцит протягом років виникав і становив в середньому 4% від державного бюджету.

Розглянемо на рис. 2 всі надходження ПФУ та на покриття дефіциту Пенсійного фонду (% від держбюджету).

На рисунку 2 відображено реальний дефіцит ПФУ та загальна сума надходжень з державного бюджету, який крім реального дефіциту включає в себе бюджетні трансферти Пенсійному фонду на виконання функцій держави. Основні статті витрат за даними дотаціям – соціальна і військова. Так, у 2015 році на виплату соціальних пен-

сій та різного роду надбавок і пільг населенню за спеціальними програмами пішло 42,7% суми дотації, а на пенсійне забезпечення військових – 27,8%. Однак, незважаючи на різну природу виникнення трансфертів та дефіциту ПФУ, їх розмежування носить більш теоретичний характер – пенсії, виділені державою, потрібно виплачувати так само, як і виділені ПФУ. І робиться це за рахунок перерозподілу доходів.

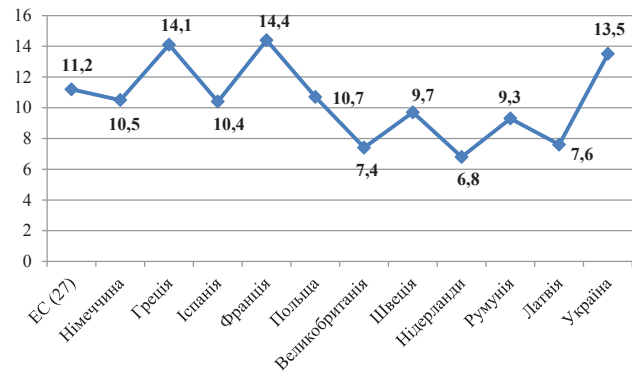

Рис. 2. Надходження ПФУ: всього та на покриття дефіциту Пенсійного фонду (% від держбюджету)

Джерело: розроблено автором за даними [8; 9]

Враховуючи подвійність даного питання, коректніше за все вважати проблемною пенсійну систему, але не сам ПФУ, дефіцит якого ніколи не був реальною загрозою для економіки.

Проаналізуємо видатки пенсійного фонду в Європі та Україні за 2015 рік. на рис. 3.

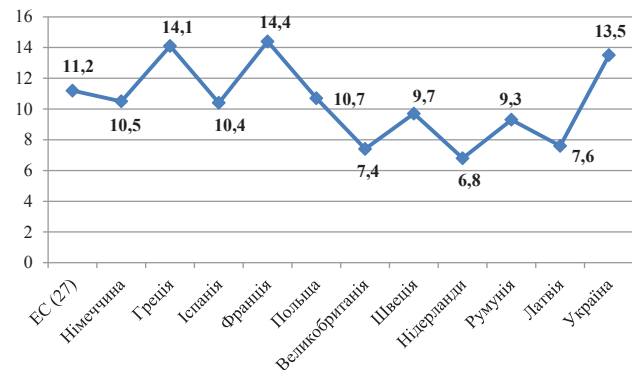

Рис. 3. Видатки пенсійного фонду в Європі та Україні

Джерело: роблено автором за даними [8; 9]

Таблиця 1

Динаміка основних фінансових показників діяльності Пенсійного фонду України у 2006-2015 рр., млн. грн.

Роки	Номінальний ВВП	Доходи ПФУ	Власні доходи ПФУ	Видатки ПФУ	Дефіцит бюджету ПФУ
2006	544153,0	72197,1	54292,8	74007,5	17904,3
2007	720731,0	101379,8	75531,6	99940,5	25848,2
2008	949864,0	143488,2	101949,9	150349,1	41 538,3
2009	1046500,0	148372,7	99781,7	165590,0	48 591,0
2010	1082569,0	183565,2	119342,7	191472,7	64 086,5
2011	1316600,0	193452,4	150214,3	209007,8	36 019,9
2012	1408889,0	222631,8	153812,3	233695,9	27200,0
2013	1454931,0	252755,0	166864,0	250350,0	22100,0
2014	1566728,0	244276,7	165923,3	243500,0	15700,0
2015	1979458,0	236124,0	169800,0	253400,0	31800,0

Джерело: розроблено автором за даними [8; 9; 10]

З точки зору перерозподілу і податкового навантаження соціальне забезпечення пенсіонерів в Україні набагато вище, ніж у багатьох європейських країнах, крім Греції та Франції. Проте є дві фундаментальні причини абсолютної різниці в розмірах пенсійного забезпечення в Україні. Перша причина у різниці середньої заробітної плати. Друга причина – демографічна ситуація. Сучасна демографічна ситуація в Україні характеризується тільки її властивими особливостями. На сучасну демографічну ситуацію ще й досі суттєво впливають штучно створені умови.

Проаналізуємо загальну демографічну ситуацію України у таблиці 2.

Таблиця 2
Демографічна ситуація України

Роки	Кількість наявного населення	Кількість постійного населення	Кількість живонароджених, тис. осіб	Кількість померлих, тис. осіб	Природний приріст, скорочення (-), тис. осіб
2006	46929,5	46749,2	460,4	758,1	-297,7
2007	46646,0	46465,7	472,7	762,9	-290,2
2008	46372,7	46192,3	510,6	754,5	-243,9
2009	46143,7	45963,4	512,5	706,7	-194,2
2010	45962,9	45782,6	497,7	698,2	-200,5
2011	45778,5	45598,2	502,6	664,6	-162,0
2012	45633,6	45453,3	520,7	663,1	-142,4
2013	45553,0	45372,7	503,7	662,4	-158,7
2014	45426,2	45245,9	465,9	632,3	-166,4
2015	42929,3	42759,7	411,8	594,8	-183,0

Джерело: роблено автором за даними [8; 9]

З даної таблиці ми спостерігаємо постійну тенденцію по зменшенню показника наявного та постійного населення, від'ємний природний приріст населення, постійну тенденцію до зменшення кількості народжених, і тенденцію збільшення кількості померлих. В таблиці 3 проведемо аналіз даних ринку праці.

Проаналізувавши дані таблиці можна зробити висновок, що в Україні відбувається зменшення кількості працездатного населення з 20545,9 тис. чол. до 17396,0 тис. чол., також зменшилась кількість пенсіонерів з 14050,0 тис. чол. до 12147,2.

Цих показників наша держава досягнула за рахунок підвищення пенсійного віку, анексії АР Крим. А от кількість безробітних за вказаний період збільшилась на 141 тис. осіб, що є несприятливим соціально-економічним явищем. Зростання розміру середньої пенсії і заробітної плати, також є результатом інфляції, а не соціальною політикою держави.

На рисунку 4 наглядно наведено співвідношення чисельності пенсіонерів до загальної чисельності населення.

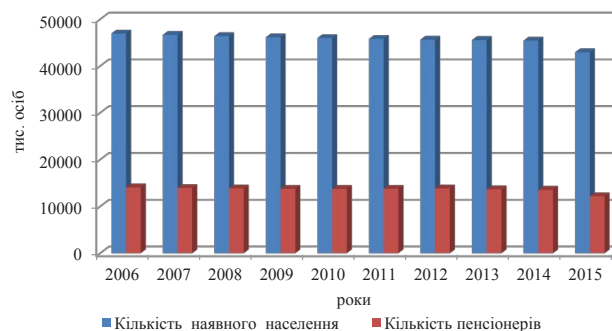

Рис. 4. Співвідношення пенсіонерів до чисельності населення

Джерело: роблено автором за даними [8; 9]

Проаналізувавши рисунок можна зробити висновки, що за десять років практично не змінився та складає на рівні 29% по відношенню до загальної кількості населення.

Концепція системи пенсійного забезпечення в Україні визначена Законами України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» № 1058-IV від 09.07.2003 р. і «Про недержавне пенсійне забезпечення» № 1057-IV як трирівнева. Розмір пенсії з 2004 року став відповідати прожитковому мінімуму. Аналіз динаміки розміру середньої пенсійної виплати, середньої заробітної плати та прожиткового мінімуму в Україні в 2006-2015 свідчить про поступове зростання всіх показників, які наведені на рис. 5.

Динаміка показників середніх пенсійних виплат менша за середню заробітну плату у досліджуваний період в 2 рази, що свідчить про низький рівень забезпечення пенсіонерів і є близькими до прожиткового мінімуму, який дає можливість задовольнити тільки фізіологічні по-

Таблиця 3

Аналіз ринку праці в Україні за 2006–2015 рр.

Рік	Кількість пенсіонерів, тис. осіб	Середній розмір пенсії грн.	Кількість населення працездатного віку тис. осіб	Кількість працюючого населення тис. осіб	Середня заробітна плата, грн.	Податок з доходів, грн.	Кількість безробітних тис. осіб	Кількість чол. прац. віку, які забезпечують 1пенсіонера
2006	14050	406,8	20 545,9	19 032,2	1 041	20,82	1 513,7	20
2007	13936,8	478,4	20 606,2	19 189,5	1 351	27,02	1 416,7	18
2008	13819	776	20 675,7	19 251,7	1 806	36,12	1 424,0	21
2009	13749,8	934,3	20 321,6	18 365,0	1 906	38,12	1 956,6	25
2010	13721,1	1032,6	20 220,7	18 436,5	2 239	44,78	1 784,2	23
2011	13738	1151,9	20 247,9	18 516,2	2 633	52,66	1 731,7	22
2012	13820,5	1253,3	20 393,5	18 736,9	3 026	60,52	1 656,6	21
2013	13639,7	1470,7	20 020,3	18 453,8	3 240	64,80	1 566,5	23
2014	13533,3	1526,1	19035,2	18073,3	3480	67,2	1847,6	23
2015	12147,2	1581,5	17396,0	16443,2	4195	71,4	1654,7	22

Джерело: роблено автором за даними [8; 9]

треби, а не сприяє досягненню економічного добробуту та фінансової незалежності.

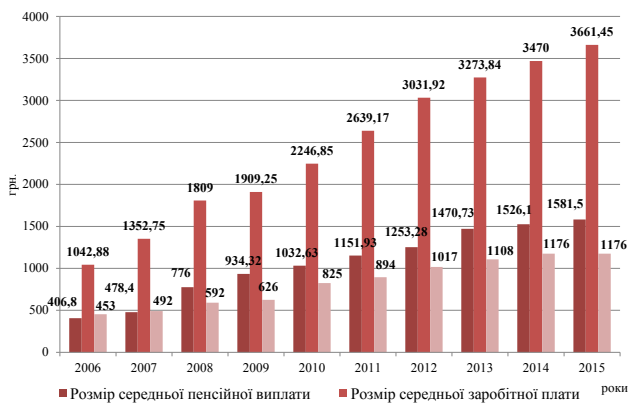

Рис. 5. Динаміка середньої пенсійної виплати, середньої заробітної плати та прожиткового мінімуму в Україні в 2006-2015 рр., грн.

Джерело: роблено автором за даними [8; 9]

До 2013 року витрати ПФУ досягли 17% від ВВП. Загальне податкове навантаження на заробітну плату становила 63,3%. Незважаючи на відсутність реального дефіциту ПФУ, сума бюджетних трансфертів склала 18% державного бюджету. При цьому повністю був відсутній другий (накопичувальний) рівень пенсійної системи.

Дані показники дозволяють усвідомити глибину кризи пенсійної системи України. Реформування підлягала не тільки фіскальне навантаження пенсійних виплат, а й сама система пенсійного забезпечення. Поточна солідарна система відрізняється як непрозорістю, так і високим рівнем перерозподілу, що підриває стимули до накопичення пенсій. Запустили другий рівень, який позбавлений цих недоліків, можна було тільки або підвищивши податки, або знизивши поточні витрати Пенсійного фонду і направивши звільнилася фінансовий ресурс на індивідуальні пенсійні програми. Підвищення податків було неприпустимим: вже існувала і без того занадто високе фіскальне навантаження, яка зупинили темпи зростання економіки в 2010-2013 роках.

Основними факторами незадовільного функціонування пенсійної системи є:

- складна демографічна ситуація та негативні перспективи її розвитку;
- макроекономічний стан держави (інфляція, безробіття, криза);
- значна «тінзація» виплат працівникам.

Список літератури:

1. Базилевич В. Д. Страхова справа / В. Д. Базилевич, Д. В. Базилевич – К.: Знання, 2002. – 203 с.
2. Бакай І. В. Можливості використання зарубіжного досвіду систем пенсійного забезпечення в Україні / І. В. Бакай // Зб. наук. пр. ПДАТУ.– Кам'янець-Подільський, 2012. – Вип. 20. – С. 339–343.
3. Ріппа М. Б. Державне пенсійне забезпечення в Україні та шляхи його розвитку: дис. ... кандидата екон. наук: 08.00.08 / Ріппа Марія Богданівна. – К., 2007. – 183 с.
4. Сирота І. М. Право соціального забезпечення в Україні: підруч. / І. М. Сирота. – Х.: «Одіссей», 2001. – 264 с.
5. Солов'єв А. К. Економіка пенсійного страхування: учеб. посіб. для вузів / А. К. Солов'єв – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 335 с.
6. Стожок Л. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування в системі соціальної політики: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 8.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» Л. Стожок. – К., 2007. – 20 с.

Серед основних пріоритетів, які б дозволили вирішити проблеми функціонування Фондів соціального страхування, доцільно виділити:

– необхідно ліквідувати (зменшити) дефіцит в бюджеті ПФУ, за рахунок стимулювання та розвитку підприємництва, створення умов для конкуренції та нових робочих місць; Дефіцит Пенсійного фонду повинен покриватися не за рахунок малозабезпечених, а за рахунок бюджетної економії.

– необхідно забезпечити пряму залежність пенсійних виплат від страхових внесків та динаміки зростання зарплати в економіці країни;

– необхідне реформування пенсійної системи і не був забезпечений перехід до загальнообов'язкового соціального страхування; бюджетні кошти повинні витрачатися на реформи, а не на проїдання.

– необхідно виводити з тіні заробітну плату шляхом переважно економічних важелів, ПФУ, за рахунок чого відбудеться: зниження рівня безробіття, шляхом створення нових робочих місць, підвищення розміру заробітної плати та інших доходів населення; зниження соціального навантаження.

– наостанок варто відзначити, що впровадження трирівневої системи пенсійного страхування з 2017 року необхідно та вимагає значних змін і реформування економіки України. Потрібна модернізація як солідарної, так і накопичувальної пенсійних систем. А головне завдання держави – побудувати прозорий механізм перерахувань і накопичень, який дозволить забезпечити працюючим сьогодні громадянам гідний рівень життя в майбутньому.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Нині необхідно враховувати, що бездефіцитний бюджет Пенсійного фонду не можливо отримати без розвитку економіки, бюджетної економії. Необхідно виводити із тіні та стимулювати підприємництво, що дозволить створювати нові робочі місця, а як наслідок зростання відрахувань в Пенсійний фонд. Необхідно звернути увагу на зростання соціальних стандартів: перерахувати реальний споживчий кошик і таким чином домогтися збільшення мінімального прожиткового мінімуму, мінімальних пенсій і зарплат.

Таким чином, в теорії і практиці реформування пенсійної системи України є чимало невирішених проблем. Система пенсійного страхування не виконує належним чином свого головного завдання та перебуває в надзвичайно складному фінансовому становищі і не забезпечує пенсіонерів необхідним обсягом доходу (пенсії) для підтримання прийнятної рівня життєдіяльності.

7. Юрій С. І. Соціальне страхування: підручник / С. І. Юрій, М. П. Шаварина, Н. В. Шаманська – К.: Кондор, 2004. – 464 с.
8. Госкомстат України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
9. Официальный веб-сайт Пенсионного Фонда Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pfu.gov.ua>
10. Государственная служба статистики [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Загореева О.Ю.

Таврический государственный агротехнологический университет

ПРОБЛЕМЫ И НАПРАВЛЕНИЯ РЕФОРМИРОВАНИЯ ПЕНСИОННОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ

Аннотация

Исследованы проблемные вопросы функционирования пенсионной системы. Определены важнейшие проблемы, которые существуют в пенсионном обеспечении Украины. Дана оценка пенсионной системы Украины. Проанализированы основные показатели пенсионной системы. Предложены мероприятия по совершенствованию пенсионной системы Украины.

Ключевые слова: социальное страхование, пенсионное страхование, пенсионная система, пенсия, Пенсионный фонд, дефицит бюджета.

Zahorieieva O.Yu.

Tavria State Agrotechnological University

PROBLEMS AND DIRECTIONS OF REFORMING OF THE PENSION SYSTEM OF UKRAINE

Summary

The problem issues of functioning of the pension system. It identified the major problems that exist in the pension system of Ukraine. The estimation of the pension system in Ukraine. Analyzes key indicators of the pension system. The measures to improve the pension system in Ukraine.

Keywords: social insurance, pension insurance, pension system, pensions, the Pension Fund budget deficit.